

УДК 330.59:316.77

СОЦІАЛЬНЕ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

ГРУЗІНА І. А.,**кандидат економічних наук, доцент кафедри
менеджменту та бізнесу Харківського
національного економічного університету
ім. С. Кузнеця**

У статті розкрито сутність поняття «інформатизація», досліджено особливості даного процесу в Україні, оцінено його вплив, виявлено негативні та позитивні наслідки для соціального життя суспільства, запропоновано можливі шляхи активізації інформатизації в Україні.

Ключові слова: інформатизація; інформаційне середовище; інформація; інформаційне суспільство.

В статье раскрыта сущность понятия «информатизация», исследованы особенности данного процесса в Украине, оценено его влияние, отмечены негативные и позитивные последствия для социальной жизни общества, предложены возможные пути активизации информатизации в Украине.

Ключевые слова: информатизация; информационная среда; информация; информационное общество.

In the article the essence of the term «informatization» is uncovered, the features of this process in Ukraine are researched, the impact of informatization on social life is evaluated, negative and positive consequences are marked, the possible ways of intensification the informatization in Ukraine are proposed.

Key words: informatization; information environment; information; information society.

Постановка проблеми. Сьогодні діяльність окремих людей, колективів та підприємств залежить від їхньої інформованості, можливостей та здатності раціонально використовувати наявну інформацію у процесі пошуку та обґрунтування ефективних рішень в усіх сферах світового суспільства. Тобто відбувається перехід до нової історичної епохи, головною особливістю якої є зростання ролі та значення інформації, що суттєво змінює усі складові образу життя людей. Це обумовлює зростання питомої ваги інформаційного сектору економіки, що впливає на звичайне життя суспільства у процесі взаємодії фізичних осіб, організацій та суспільних інститутів. Змінюються вимоги до людини – важливими стають високий рівень інформаційної культури, розвинений інтелект, знання, вміння продуктивно працювати з інформацією, використовувати накопичений інформаційний потенціал. Професіоналізм стає головною характеристикою людини, здатної жити й працювати в інформаційному середовищі.

Динаміка процесів в усіх сферах людської діяльності, що зумовлює ускладнення індустріального виробництва, соціально-економічного й політичного життя, стимулює, з одного боку, зростання потреби у знаннях, з іншого – створення нових засобів і способів задоволення цієї потреби. Розвиток галузі комп'ютерної техніки та інформаційних технологій став причиною остаточного переходу від індустріального до інформаційного суспільства, що названий дослідниками даної проблематики інформатизацією [1; 2] – безальтернативним процесом, об'єктивним етапом соціального прогресу в усіх сферах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток будь-якої галузі знань неминує призводити до появи безлічі теоретичних та практичних досліджень з даної проблематики. Кількість публікацій, присвячених феномену інформатизації та інформаційних технологій за останні роки, майже втричі перевищив кількість праць із зазначеної тематики, виданих десятиріччя раніше. Сучасному розумінню ролі інформатизації в розвитку економіки і

суспільства сприяють роботи Ф. Махлупа [3], Д. Белла [4], ідеї яких набули особливого поширення у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників: Т. Стоуньєра, М. Э. Тоффлера, Л. С. Вінарик, Л. Г. Мельник [1; 2; 5; 6].

Постановка проблеми. Дослідження ролі інформації у розвитку суспільства, не тільки як стимулюючого фактора, а й мобілізуючої сили, аналіз впливу інформаційної галузі на розвиток інших галузей народного господарства та виникаючих у зв'язку з цим проблем, дозволяють дійти висновку про те, що проблема оцінювання впливу інформатизації на економічно-соціальне життя суспільства є вкрай актуальною та має розглядатися всебічно й комплексно у різних аспектах. Багато аспектів інформатизації вже вирішено науковцями [1]-[10], однак, деякі питання потребують уточнення теоретичних основ поняття і практичних підходів до її впровадження в життя українського суспільства.

З огляду на це, *метою статті* є дослідження сутності процесу інформатизації та її впливу на життя українського суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення змісту поняття «інформатизація» впливає на вибір підходів до оцінювання стану та перспектив розвитку процесів інформатизації суспільства. Досліджуючи праці вчених [7]-[10], можна визначити її як процес задоволення інформаційної потреби, що виникає внаслідок необхідності вирішення актуальних завдань суспільства та економіки на основі створення, розвитку та використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Розуміння значення процесу інформатизації у забезпеченні національних інтересів, підвищенні ефективності управління економікою, активізації розвитку наукоємних виробництв і високих технологій, зростанні продуктивності праці та вдосконаленні соціально-економічних відносин сприяло становленню інформатизації в Україні як однієї з визначальних галузей економіки й суспільного життя та найважливішої функції держави і чинника забезпечення її безпеки й суверенітету. Даючи оцінку сучасному стану інформаційної сфери України, слід брати до уваги особливості її розвитку, адже деякі причини відставання є об'єктивними наслідками минулих процесів. Ідеологія Радянського Союзу, що категорично не сприймала ідеї інформаційного суспільства, недосконалість сучасної економіки та демократичного устрою, відсутність гарантованого вільного доступу до інформації стримують розвиток інформатизації в країні, перешкоджають проведенню повноцінних наукових досліджень з питань розвитку інформаційного середовища [8; 9]. Коли на Заході розпочався активний розвиток інформаційних технологій, в Україні неаргументованій критиці піддавалися усі загальновизнані зараз концепції «інформаційного суспільства» [10]. Однак і за таких умов розвиток інформаційних процесів є можливим – багато країн розпочали процес інформатизації за однакових умов існування з Україною й у ті ж строки, але досягли відчутніших результатів, переважно завдяки прискореному розвитку інформаційних процесів [1; 2].

Незрозуміле зазначене становище на фоні наявного в Україні потенціалу та можливостей – вона має необхідні умови для формування нового суспільства – історичний досвід розвитку інформатизації, здобутки вітчизняних вчених, які сформулювали безліч концепцій інформаційного суспільства [1]-[10], підприємства, за специфікою діяльності пов'язані з розвитком інформаційних технологій, висококваліфіковані кадри, затребувані у розвинених країнах світу. Отже, стратегією соціально-економічного розвитку України на найближчі роки має стати орієнтація на інноваційну модель зростання, технологічне оновлення промисловості, широке використання досягнень науки й техніки, що приведе до інтенсифікації й поглиблення процесу інформатизації та дозволить затвердитися Україні як високотехнологічній державі.

Інформатизація суспільства та економіки можлива за наявності міцної державної підтримки, державного регулювання на підставі науково обґрунтованих та законодавчо затверджених програм. Позитивні зміни у динаміці розвитку інформаційної інфраструктури можуть бути досягнуті за умови суспільних цілеспрямованих дій органів державної влади, підприємницького сектору економіки та громадян. Інформатизація має розглядатися як важлива складова внутрішньої та зовнішньої політики країни, адже недооцінювання значущості інформаційної сфери й втрата контролю над національними інформаційними ресурсами негативно відбиваються на соціально-економічному розвитку країни.

Проникнення інформатизації в усі сфери життя суспільства впливає на організацію роботи підприємств, органів державної влади, окремих людей. Однак, так само як швидке

зростання промисловості створило свого часу серйозну загрозу екології, а успіхи у галузі ядерної фізики обумовили можливість ядерної війни, інформатизація може стати джерелом не тільки позитивних наслідків (таблиця).

Таблиця

**ВПЛИВ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНЕ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА
(ОКРЕМОЇ ЛЮДИНИ) [1; 2; 7-10]**

Вплив	
позитивний	негативний
1	2
1. Прискорення переходу до інформаційного суспільства	
<ul style="list-style-type: none"> – зростання рівня доходу та добробуту висококваліфікованих фахівців [2]; – підвищення якості життя суспільства [2]; – підвищення творчого потенціалу людей, інтелектуального капіталу нації, її динамічний розвиток, що не залежать від динаміки традиційних показників економічного зростання й продуктивності [2]; – домінування прагнення до вдосконалення особистості у системі цінностей все більшої кількості людей [2]; – можливість самореалізації та самоствердження у соціумі за допомогою знань [2]; широка міжнародна кооперація через неможливість самостійної реалізації процесу інформатизації країною, що створює передумови для забезпечення необхідних темпів інформатизації українського суспільства [1]; 	<ul style="list-style-type: none"> – класовий поділ суспільства на базі інтелектуального рівня людини, можливостей її доступу до інформаційних технологій та здатності їх ефективного використання, що є передумовою непропорційного розподілу суспільного багатства [10]; – скорочення зайнятості у промисловості [2]; – підвищення вимог до рівня інтелектуальних та творчих здібностей людини, її психофізичних характеристик, формування потреби у багатофункціональних робітниках, які володіють гнучким кваліфікаційним потенціалом, що провокує підвищення рівня безробіття, зниження доходів людей працездатного віку, які за переліком своїх здібностей не відповідають новим вимогам [1, 2]; актуалізація екологічних проблем внаслідок використання ІТ-обладнання [1, 2];
<ul style="list-style-type: none"> – підвищення вірогідності Європейської інтеграції, економічного добробуту України, зміцнення позицій у системі міжнародних відносин [8]; – трансформація системи цінностей, переорієнтація суспільства на виробництво та споживання інтелекту й знань, що приводить до збільшення частки розумової праці [10]; – зниження витрат на передачу електронних інформаційних ресурсів завдяки новим засобам комунікацій, що спрощує та прискорює процес загального спілкування [9]. 	<ul style="list-style-type: none"> – ускладнення процесу управління суспільством та прогнозування його розвитку [8]; – складність централізованого управління процесом інформатизації через складність та глобальність характеру даного процесу [10]; – впровадження комп'ютерних технологій в усі сфери суспільного життя й можливість їх негативного впливу на здоров'я та психіку людини [9]; – надмірний вплив на суспільство ЗМІ та руйнування, у зв'язку з цим, приватного життя людей та організацій; – щоденне, нерегламентоване за часом спілкування з віртуальним світом, що є передумовою проблем у вихованні молоді, втрати здібності до вільного особистісного спілкування, знецінення традиційних способів комунікацій, послаблення традиційних персональних зв'язків між індивідами [1]; – зниження питомої вартості робіт з передавання та обробки інформації, що приведе до збільшення кількості та якості комунікативних процесів в усіх сферах життя суспільства [10]; – кібернетична злочинність, обумовлена зловживанням, шахрайством, хуліганством у сфері інформатизації [4]; – «цифровий розрив» [2], що характеризує асиметричність у доступі до інформаційних джерел регіонів, міст, підприємств, окремих громадян

Продовження табл. 1

2. Можливість миттєвого підключення до глобальної інформаційної системи	
<ul style="list-style-type: none"> – доступ до досягнень цивілізації для підвищення культурного рівня, розвитку творчої діяльності, розваг, тобто вільного розвитку людини; – розширена участь людини у суспільному житті завдяки відкритому обміну між сегментами суспільства; – доступ до надійних інформаційних джерел, скорочення обсягів рутинної роботи, високий рівень автоматизації обробки інформації у виробничій та соціальній сферах 	<ul style="list-style-type: none"> – контроль дій людини, можливість обмеження її доступу до інформації; соціальна ізоляція та замкнутість людини через перевагу спілкування за допомогою «соціально поєднаного засобу зв'язку», що може стати причиною її виключення із сфери дійсних соціальних відносин [1]; – витіснення традиційних групових зв'язків функціональними інформаційними зв'язками між людьми та розвиток їх взаємного відчуження [2]
1.3. Розвиток «електронної еміграції», що передбачає появу груп людей, які у процесі працевлаштування обмежені виключно можливостями комп'ютерно-телекомунікаційних технологій (параметри статі, віку, трудового стажу, міста проживання не мають принципового значення) [2]	
<ul style="list-style-type: none"> – зниження рівня безробіття у «закритих містах» (віддалених районах, сільській місцевості); – розвиток «електронного надомництва» (можливість працевлаштування студентів, людей з рідкими професіями та здібностями, які є незатребуваними у певній місцевості, регіоні, державі); – зменшення відтоку висококваліфікованих працівників за кордон через мережеву зайнятість, що зберігає соціальні зв'язки. 	<ul style="list-style-type: none"> – розмивання професійно-трудових національних традицій, шкіл і течій у науці, послаблення інтелектуальних та професійних контактів через появу специфічних груп робочої сили, що контролюються іноземними структурами (за умови зовнішньої «електронної еміграції»); – послаблення інтелектуально-трудового потенціалу міст та регіонів у випадку внутрішньої «електронної еміграції», зникнення професійних та наукових шкіл; – можливість використання менш кваліфікованої (більш дешевої) праці осіб з обмеженими фізичними можливостями, що призводить до перерозподілу сил на ринку праці;

Закінчення табл. 1

1	2
	<ul style="list-style-type: none"> – стихійне формування віртуальних соціальних груп, поява віртуальних підприємств, складність їх регулювання та відсутність контролю з боку суспільства й держави
1.4. «Інформаційний вибух» [10]	
<ul style="list-style-type: none"> – прискорення темпів нарощування обсягів інформаційних знань; – прискорення процесу демократизації суспільства через надання можливості громадянам реалізовувати конституційні права на доступ до інформаційних ресурсів, своєчасного їх інформування про значущі події суспільного, політичного, економічного життя, що є передумовами активної участі українців у процесі забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку держави 	<ul style="list-style-type: none"> – перевищення рівня матеріальних витрат на зберігання, передавання й переробку накопичених знань над аналогічними витратами в інших сферах життєдіяльності суспільства; – можливість виникнення «інформаційного тромбозу», тобто неможливості пошуку у величезному обсязі інформації, необхідної для життєдіяльності конкретної людини [10]

Висновки. Одночасно з величезними можливостями інформатизація має суттєві негативні наслідки, які, за умови їхнього ігнорування, можуть призвести до серйозних проблем. Недосконала нормативно-правова база інформаційної сфери не забезпечує усіх потреб щодо побудови інформаційного суспільства; відсутня координація зусиль державного та приватного секторів економіки, що зменшує ефективність використання наявних ресурсів; занижким є рівень інформаційного представлення України в Інтернет-просторі; майже відсутня державна підтримка виробництва засобів інформатизації та програмних засобів; вкрай урізаним є бюджет інформатизації, що не забезпечує задоволення усіх потреб економіки та суспільного життя;

питання захисту авторських прав на інформаційні продукти також є вкрай актуальними. Від ефективного розв'язання зазначених проблем значною мірою залежить вибір та реалізація напрямку розвитку українського суспільства. Отже, якщо на початковому етапі більш значущими були науково-технічні й технологічні проблеми, то на наступних – основна роль відводиться соціальним проблемам.

Список використаних джерел

1. Винарик Л. С. Информатизация в аспекте социальной трансформации общества : монография / Л. С. Винарик. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 2004. – 272 с.
2. Мельник Л. Г. Социально-экономические проблемы информационного общества: монография / Л. Г. Мельник, М. В. Брюханова. – Вып. 2. – Сумы : Университетская книга, 2010. – 896 с.
3. Machlup F. The production and Distribution of Knowledge in the United States / F. Machlup. – Princeton, N.J. : Princeton University Press, 1962. – 416 p.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – М. : Academia, 1999. – 956 с.
5. Стоуньер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики / Т. Стоуньер // Новая технократическая волна на Западе. – М. : Прогресс, 1986. – С. 392-409.
6. Тоффлер Э. Адаптивная корпорация. Новая постиндустриальная волна на Западе : Антология / Э.Тоффлер; под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – С. 451-462.
7. Информатизация бизнеса: концепции, технологии, системы / А. М. Карминский, С. А. Карминский, В. П. Нестеров, Б. В. Черников; под ред. А. М. Карминского. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 624 с.
8. Концептуальні засади менеджменту в інформаційній економіці : монографія / за ред. д.е.н., проф. Лепейко Т.І. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2010. – 252 с.
9. Пушкарь А. И. Стратегическое управление развитием электронного бизнеса и информационных ресурсов предприятия (модели, стратегии, механизмы) : научное издание / А. И. Пушкарь, Е. Н. Грабовский, Е. В. Пономаренко. – Х. : ХНЭУ, 2005. – 480 с.
10. Стрелец И. А. Новая экономика и информационные технологии / И. А. Стрелец. – М. : Изд-во «Экзамен», 2003. – 256 с.